

др Милић Милићевић

виши научни сарадник Историјског
института у Београду

**М. РАДОЈЧИЋ, МИОНИЧАНИ У РАТОВИМА 1912–1918. –
ПОМЕНИК РАТНИМ ЖРТВАМА, МУЗЕЈ ЖРТАВА ГЕНОЦИДА,**
Библиотека "Милован Глишић", Мионица-Београд, 2020, стр. 586.

Старе и добре принципе готово углавном не треба мењати, а нова књига Милорада Радојчића је за ово гесло више него очигледан доказ. Већ опробани аутор уз установу попут Музеја геноцида и сарадњу библиотеке "Милован Глишић" ,односно општине Мионица, изнедрили су једно тематски локално, али без сваке сумње, врло значајно дело. У овом случају ради се о помену жртава ове општине из времена ратне кампање 1912-1918. године.

Аутора књиге, г. Милорада Радојчића стручној, као и широј читалачкој публици, не треба посебно представљати. Навешћемо "само" да је он аутор близу двадесет монографија издатих у периоду од 1985. године до данас. Такође је и аутор око 350 биографија објављених у *Биографском речнику ваљевској краја*, да је био сарадник у изради већег броја биографија за *Српски биографски речник*. Уз све наведено Радојчић је био и учесник у поје-

диним радио емисијама. Свакако најзначајније су оне емитоване на Радио Београду. За свој богат радни век награђен је већим бројем ордена и медаља.

Тематски гледано књига коју овде представљамо потпуно је нова. Међутим, што се начина излагања тиче, односно њеног садржаја, он је већ толико уобичајен да се слободно може говорити о једном читавом историографском подбрасцу. Наиме, ова књига, у погледу понуђеног садржаја у потпуности је идентична претходној – поменику осечанским жртвама у ратовима 1912-1918.

Након речи уредника ове едиције др. Вељка Ђурића Мишине и предговора самог аутора сусрећемо се са поглављем о општини Мионица, (стр. 13-40.) тачније са неком врстом њене личне карте. Она представља делом историјат, а већим делом опис садашњег изгледа општине почевши од њених житеља, преко административног уређења и привреде па све до ње-

не туристичке понуде. Аутор нас потом враћа у прошлост представљајући учешће колубараца у ратним збивањима (стр. 40-94.) најпре Балканских, затим и Првог светског рата. Уочљиво је, да ни један, славан али и погидељан догађај попут победа на Церу и Колубари, епидемије тифуса, повлачења преко Албаније и коначно Солунског фронта, није прошао без учешћа становништва колубарског краја. Посебно значајан део ове тематске целине, нарочито са становишта локалне историје, је окупација колубарског краја (стр. 76-85), започета с краја октобра 1915. године и вредност пријављене штете (стр. 94-97.) илустроване на примерима 106 домаћинастава из Мионице и околних села.

Највећи број страница књиге, њих више од три стотине, (стр. 97-428) посвећен је прикупљеним подацима о људима мионичког краја страдалим током ратова 1912-1918. На њима је записано око 5300 имена Мионичана и још 34 (35) становника села ове општине. При томе треба напоменути да се на овај списак надовезује још један, објављен у следећем поглављу, (стр. 428-450) у коме се налазе имена још преко три стотине лица која су погинула или умрла на овом простору, а која не припадају месном становништву. Оно што се само по себи одмах намеће је упоредба броја страдалих становника општине Осечина са оним са територије Мионице. Номинално

број оних из Осечине знатно је мањи (око 3300) али је и број насеља (19) такође готово у пола мањи из чега се може извести закључак да су оба ова колубарска краја претрпела готово подједнаке, суштински непроцењиве губитке.

Према устаљеном обичају примењеном у претходно поминутој књизи, аутор је у наредна три поглавља (стр. 450-553) дао и списак истакнутих ратника са подручија Мионице и околине, као имена ратних јунака одликованих Карађорђевоом звездом или Албанском споменицом.

Крај књиге, као и претходне посвећене жртвама Осечине, садржи попис петнаестак спомен обележја (стр. 553- 575) страдалим у ратовима 1912-1918. При овом треба напоменути да је број ових споменика у суштини знатно већи пошто посебан и иначе традиционалан начин исказивања пијетета према погинулима у виду крајпуташа, броји још на десетине оваквих примера. Овоме се можда и не треба чудити јер је Мионица колевака једног од највећих српских војсковођа, војводе Живојина Мишића.

Једино што у закључку можемо пожелети је неки нови сличан рад. Рад који за разлику од доброг дела садашњих историографских творевина не садржи само тенденциозан или публици примамљив наслов, већ има оно што је за књигу најважније – садржај.

Ален Радосављевић

**ДР МИЛАН ПЕЦИЋ, АУТОБИОГРАФИЈА НАЈСТАРИЈЕГ
ПУКОВНИКА СРПСКОГ САНИТЕТА**

(приређивачи: Владимир Кривошејев и Нинослав Станојловић)

На самом почетку 2020. године, у издању Српског лекарског друштва из штампе је изашла књига „Др Милан Пецић – Аутобиографија најстаријег пуковника српског санитета“. Окосницу књиге представља Аутобиографија доктора Милана Пецића.

Др Милан Пецић рођен је 1865. године у Алексинцу. Студије медицине као државни – војни стипендиста завршио у Бечу, уз обавезу да по повратку ради у војсци. Током своје каријере је напредовао од чина капетана друге класе до чина пуковника. У десет различитих гарнизона био је трупни лекар, лекар војне болнице, управник војне болнице и референт санитета прво дивизијске, а на крају каријере и армијске области. Учествовао је у оба балканска и у Првом светском рату. Пензионисан је 1922. године у 59-ој години живота. Умро је Београду 1959. године.

Др Пецић је пред крај живота, од 1951/52. до марта 1957. године писао Аутобиографију. Рад на њој је привео крају 1954. или 1955. године, а касније је радио на дора-

дама и допунама. По завршетку писања он је рукопис депоновао у Архив Српске академије наука и уметности где се чува под сигнатуром 13354. Иако се у Архиву налази дуже од пола века овај занимљив рукопис до сада није коришћен од стране историчара и историчара медицине. Да више не буде тако, потрудили су се др Владимир Кривошејев и Нинослав Станојловић, историчари који су активно заинтересовани за различите аспекте историје медицине. Они су је приредили за штампу, али су при том дали и свој додатни ауторски допринос.

Књига „Др Милан Пецић – Аутобиографија најстаријег пуковника српског санитета“ се састоји из три целине: Уводни део је ауторски допринос приређивача. Централни део је сама аутобиографија коју је написао др Пецић, а трећи, завршни део је каталогски попис фонда др Пецића који се чува у Музеју српског лекарског друштва. И тај део је обogaћен илустрацијама пописаног музејског материјала. На крају књиге дат је приређивачки

индекс личних имена, као и списак извора и литературе.

Први, приређивачки ауторски део се састоји од два потпоглавља. Прво је о др Пецићу и његовом животу и припремљено је на основу аутобиографије, уз консултовање других доступних историјских извора, али без превише детаља, будући да су они садржани у Аутобиографији. Потом следи текст о самој аутобиографији, њеном настанку и садржају. Ту је такође дат и критички осврт на исказе из аутобиографије. Указано је и на то да аутобиографија представља драгоцен историјски извор за проучавање прошлости са различитих аспеката догађајне, политичке, друштвене историје као и историје медицине. Овај део књиге је обогаћен пригодним фотографијама др Пецића из различитих периода његовог живота које такође представљају драгоцене историјске изворе.

Централни део књиге је сама Аутобиографија која почиње од детињства, а завршава се са пензионисањем др Пецића. Садржај Аутобиографије је пред читаоце презентован уз минималне, најнеопходније техничке корекције у односу на оригинални рукопис. Допуне, које је аутор писао на крају рукописа, са ознакама ком делу припадају, су унете на одговарајућа места, као и допуне са маргинама и између редова. Поред тога оригинални

наслов исписан на почетној страни: „Биографија“, преименован је у: „Др Милан Пецић: Аутобиографија“. Целина рукописа је подељена на два концепцијска дела. У првом делу др Пецић описује делове живота хронолошки: детињство проведено у Алексинцу, школовање у Београду и студије у Бечу, службовање у различитим гарнизонима, ратна догађања у којима је учествовао и рад после рата. Као што је речено, завршава аутобиографију са одласком у пензију 1922. године, са функције референта Прве армијске области, са седиштем у Новом Саду. Презентацији ауторовог живота дат је адекватан приређивачки наслов ("Животни пут"). У другом, концепцијском делу, под насловом ("Цртице из живота"), др Пецић описује поједине догађаје из живота који хронолошки нису били повезани, а неки од тих су: његово лекарско усавршавање, студије зубног лекарства, путовања по Европи, његове женидбе, књижевни рад и како је дошао на мисао да пише своју биографију. Поред тога, унутар првог дела неке логичне, а релативно обимне хронолошке целине, које нису биле насловљене од стране аутора, насловљене су од стране приређивача, што је назначено у напоменама. Истовремено су исправљене и евидентне грешке у писању или сећању, што је такође назначено ван интегралног текста.

Последњу целину књиге представља презентација садржаја личног фонда др Милана Пецића, који се чува у Музеју Српског лекарског друштва, а који данас припада одељењу Музеја науке и технике у Београду. Каталогизацију је извршила кустоскиња овог музеја др Јелена Јовановић Симић. Фонд се састоји од тридесет девет инвентарних јединица са фотографијама, различитим врстама докумената и новинским чланцима. И тај део је обogaћен илустрацијама пописаног музејског материјала. У овом тренутку аутори немају расположивих података о томе када је и како формиран фонд али се може изнети претпоставка да је тај чин био у директној вези са оснивањем Секције за историју медицине и фармације Српског лекарског друштва 1950. године и оснива-

њем Музеја Српског лекарског друштва 1955. године.

До сада је личност др Пецића у великој мери била непозната не само широј, већ и стручној и научној јавности која се интересује за период почетка двадесетог века и теме из историје медицине. Приређивачи су успели да осветле његову личност и исцрпно прикажу како је изгледао живот и рад овог значајног пуковника српског санитета. Поред саме аутобиографије, коришћена је и објављена и необјављена архивска грађа, чланци из различитих оновремених новина, као и бројна литература. Тако је формиран један корпус драгоцен за историчаре, са различитих аспеката: санитетске историје, војне историје, друштвене историје, али и антропологије.

Ален Радосављевић

ВЛАДИМИР КРИВОШЕЈЕВ, ОСЛОБОЂЕЊЕ ВАЉЕВА У ВЕЛИКОМ РАТУ – 30. ОКТОБАР 1918.

Једно од питања локалне ваљевске историографије које је дценијама било без конкретног одговора је везано за датум ослобођења Ваљева у Првом светском рату. У литератури, и то превасходно у новинским чланцима, су помињани различити датуми уласка регуларних јединица у Ваљево 1918.: од 3. октобра, преко 28. и 31. октобра до почетка новембра 1918. године. Та дилема је разрешена управо у време стогодишњице ослобођења, 2018. Те године је из штампе изашла књига „Ослобођење Ваљева у Великом рату – 30. октобар 1918.“, аутора др Владимира Кривошејева (издавачи: Удружење за неговање културе и традиције ваљевског краја и Књижевни клуб Ваљево). Дело се састоји од једанаест поглавља, а целокупан текст је пропраћен занимљивим илустрацијама и фотографијама Ваљевског краја за време Првог светског рата и ослобођења. На крају дела је дат списак извора и литературе.

На почетку књиге аутор наводи да се до сада, када је у питању датум ослобођења Ваљева у Првом

светском рату, спекулисало са неколико датума, тачније чак четири. Аутор наглашава да је разлог томе, највероватније, што дану ослобођења није претходила борба нити је било жртава, а да ни у старој Југославији сам чин ослобођења вароши није званично и континуирано обележаван.

Кључна четири датума која се спомињу у документима која је аутор истраживао су 3, 28, 31. октобар и, оквирни непрецизирани дан у првој недељи новембра. Међутим, анализирајући различите историјске изворе аутор утврђује датум који се раније није помињао – 30. октобар. На то су указали раније неконсултовани историјски извори првог реда, настали управо у време догађаја. Један од тих извора, јесте текст објављен у новинском листу „Телеграм вечерњих новости“, од 16. новембра (3. 11. по јулијанском календару) 1918. године, под насловом: „Дочек наше војске у Ваљеву“, потписан са иницијалима К.А. У њему на самом почетку пише: „У среду 17. Октобра (30. октобра по грегори-

јанском календару) ушле су наше храбре трупе, наши давно очекивани ослободиоци, у Ваљево“.

Међутим, пошто је информација била заснована на новинској вести објављеној седамнаест дана касније, иако има висок степен поузданости, због могуће грешке, потребно ју је ипак било проверити и потврдити. Аутор потврду овог датума налази у збирци обједињених званичних војних наређења и извештаја штампаних после Првог светског рата у вишетомној едицији: „Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца: 1914-1918 г.“ и то у књизи 30, за 1918. годину, која је објављена 1937. године. Из наведених извештаја, конкретно из извештаја од 30. октобра, се види да је тога дана у 11 часова наређено мајору Ивану Јовановићу да покрене ескадрон у правцу Мионица – Ваљево – Близоњски вис. У наредним извештајима, од 31. октобра написано је да је непријатељ напустио Ваљево, а да је извиђачки ескадрон 30. октобра имао сукобе са заштитним одредима непријатеља у околини Лајковца и да је вероватно тога дана ушао у Ваљево. Затим, у извештају команде од 1. новембра написано је да је ескадрон упућен преко Ваљева ка Лозници, да би се међу извештајима од 2. новембра нашла вест да је извиђачки ескадрон мајора Ивана Јовановића 30. октобра ушао у Ваљево.

Даљи део текста објављеног у „Телеграму Вечерњих новости“ односи се на сам дочек коњичке јединице под командом мајора Ивана Јовановића и подудара се са малим неправилностима и са осталом грађом које је аутор проучавао. Поред описа дочека регуларних трупа, у новинском чланку су поменути и поздравни говор адвоката Петра Пере Марковића чији се говор детаљније може наћи у чланку М.В.Б. који је аутор такође користио.

У другом извору, за дешавања пред ослобођење, аутор наводи сведочење Николе Ђукановића који говори о припремама за дочек ослободилаца. Између осталог наводи да се почиње са шивењем српских и савезничких застава, како сведочи Н.Ђ. на основу слика из једне енциклопедије коју је поседовао. Такође наводи да су Аустроугари потом за то сазнали, ухапсили иницијаторе тих активности, али их и пуштају. Аустроугари су такође тада затворили велики број виђених Ваљеваца, међу којима је био и адвокат Пера Марковић, у зграду Општинског суда и ту су их држали као таоце који су требали да својим животима гарантују њихово безбедно повлачење. На крају дела, аутор је посветио пажњу и на дочек других јединица који је уследио у наредним данима после тог 30. октобра, и да је сваки дочек био свечан и пропраћен уз велику помпу.

Пошто на жалост у Ваљево не постоји ниједан материјални артефакт изузев писане грађе који би се могао везати за ово ослобођење Ваљева, сачуване су за тај догађај три фотографије. Једна је адвоката Пере Марковића како држи говор. Друга је занимљива јер приказује Тешњар и људе и куће украшене поменутих заставама, а заставе какве ту видимо нису до тада ни постојале. Трећа показује пролазак једне колоне са топовима и она пролази кроз накићену Карађорђеву улицу, али по свему та фотографија не показује ову коњичку јединицу јер је кроз Ваљево прошло много јединица, а за сваку је приређен свечани дочек.

Ослобођење Ваљева никада раније није обележавано, а ра-

злог томе је што се више при- давао значај 15. септембру дану када је Ваљево ослобођено у Другом светском рату. Пошто српски народ негује култ херојства и погидије, а Ваљево је у Великом рату ослобођено без борби, можда је то један од разлога зашто је овај значајан догађај био заостављен, заборављен и непознат? Аутор је уложио велики труд у расветљавање правог и тачног датума ослобођења Ваљева и за то је користио је мноштво извора из прве руке: објављену грађу, чланке из новина оног времена, као и одређену литературу која обухвата бројне монографије и студије, чланке и расправе који се односе на Ваљево у Првом светском рату.